

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејдор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Номаћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александр Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александр Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псевдонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмило Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номати: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

- Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем *радосићи*, *туже*, *сјраха* и *љуињје*) 163
- Ана В. Миленкович: Концептуализација первичних емоциј у српском језику (на примере глаголов со значением *радости*, *печали*, *страха* и *гнева*) 184
- Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing *Joy*, *Sadness*, *Fear* and *Anger*) 185

Некролози

- Академик Милорад Радовановић (1947–2020)
(Предраг Пипер) 187
- Владимир Павловић Гутков (1934–2020)
(Срето З. Танасић) 193

Хроника

- Међународна научна конференција *Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема*. Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г.
(Јована Б. Јовановић) 199

Прикази и критика

- Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сирињ. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/1* (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић) 219
- Бојана Вельовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/1* (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић) . 227
- Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/2* (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић) 233
- Славянская дэрыватаграфія*. А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Бильана Ж. Марић) 237
- Милош Ковачевић. *Кроз синтаксу српскога језика*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић) 244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској еѝнолингвистици – ѝочеци развоја и акѝуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокулѝуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Санја Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

Слободан Новокмет. *Називи живоїиња у срїском језику: семанїичка и лингвокулїуролошка анализа*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр.

После воћарске лексике и терминологије едиција Монографије у издању Института за српски језик САНУ постала је богатија за још једно лексичко-терминолошко истраживање са мултидисциплинарног аспекта који, поред традиционалног, обухвата и интердисциплинарни приступ. Реч је о монографији *Називи живоїиња у срїском језику: семанїичка и лингвокулїуролошка анализа* Слободана Новокмета, научног сарадника Института за српски језик САНУ, насталој на основу ауторове докторске дисертације, одбрањене 2016. године на Филолошком факултету у Београду под менторством проф. др Рајне Драгићевић.

Као у већини досадашњих студија о лексици српског језика које су објављене у наведеној едицији а чији су аутори лексикографи *Речника срїскохрваїског књижевног и народног језика (Речника САНУ)*, и у овом истраживању традиционални приступ грађи има лексичко-семантички и лексикографски, а интердисциплинарни приступ лингвокултуролошки карактер, веома популаран у лингвистичким истраживањима крајем прошлог, а нарочито почетком овог века.

Садржај истраживања структурисан је у седам поглавља. То су: *Уводне најомене* (стр. 11–18), *Теоријски оквир истраживања* (стр. 19–51), *Семанїичка анализа секундарних значења зоолошких лексема – зооними као маїеријалне реалије и креације* (стр. 53–104), *Појмови који љрипадају кулїури, љприроди, људским, живоїињским и биљним организмима и ономасїици* (стр. 105–165), *Секундарне семанїичке реализације зоолошких лексема које се односе на човека* (стр. 167–291), *Прејоруке за унаїређење лексикографске обраде зоолошких лексема* (стр. 293–301) и *Закључна размайрања* (стр. 303–309). Књига садржи још: *Реч ауїора* (стр. 9), списак извора, речника и веб-сајтова (стр. 311–312), као и цитиране литературе (стр. 313–322), затим именски регистар (стр. 323–325) и регистар појмова (стр. 326–336), резиме на енглеском (стр. 337–338) и руском (стр. 339–340) и белешку о аутору (стр. 341). Поглавља су подељена

на бројне одељке, а закључци веома често представљени табеларно, што доприноси прегледности истраживања истовремено сведочећи о његовој минуциозности и прецизности. Нарочито је користан појмовни регистар, који садржи списак свих зоонима, чиме је омогућен увид у одговарајуће податке о свакој животињи понаособ.

У *Уводним најоменама* аутор појмовно и термилошки одређује термин *зооним* и образлаже предмет, корпус, метод и циљеве истраживања.

Предмет истраживања је ограничен на моноксичке зоолошке јединице, ексцерпирание из више описних речника савременог српског језика, међу којима, свакако, најзначајније место заузима *Речник САНУ*. Грађа је допуњена примерима из *Двосмерног речника српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* Драгослава Андрића из 2005. године, а као контролни извори коришћени су: *Рјечник хрватскога или српскога језика (Рјечник JAZU)*, разни специјализовани термилошки речници (*Зоолошка терминологија и номенклајтура* из 1932. г., *Орнитолошки речник* групе аутора из 2016. г., *Байрахолошко-херпетолошки речник* групе аутора из 2019. г. итд.), а консултован је и електронски *Корпус савременог српског језика (СрпКор 2013)*. Приступајући свеобухватној и репрезентативној грађи са три поменута аспекта, аутор поставља себи неколико циљева. Један је да на основу лексикографских дефиниција датих лексема испита принципе на основу којих се формирају значењске структуре лексема, чиме би утврдио на које се све појмове односе њихова секундарна значења, које би што прецизније класификовао. Други циљ подразумева идентификацију семантичких компонената којима се реферише на физички изглед, особине и функције животиња, а чија активација узрокује полисемију код лексичко-семантичке групе зоолошких назива, на основу чега се могу протумачити основни лексички механизми помоћу којих дати називи развијају секундарна значења. Трећи циљ се односи на изношење предлога за унапређење обраде полисемантичних лексема у дескриптивним речницима на основу анализе лексикографске обраде секундарних значења зоонима првенствено у *Речнику САНУ*. Четврти циљ је утврђивање побуда за заузимање одређеног става према датој животињи, утканог у поједина секундарна експресивна значења, што би допринело осветљавању језичке слике света српског говорника. За такво истраживање аутор примењује мултипликативни метод који подразумева комбинацију: компонентне анализе, анализе зоосемије и теорије о *Великом ланцу постојања*. Литература која се користи претежно је сербокroatистичка, затим руска, англосаксонска и пољска, и то из области: лексикологије, когнитивне лингвистике, ономастике, дериватологије, (компаративне) фразеологије, (лингво)културологије, етнологије, митологије, фолклористике, биологије, а консултована су и књижевна де-

ла (басне), при чему је велики број референци веома скоријег датума. Термин *зооним*, који се у славистици користи неуједначено, Новокмет употребљава онако како се користи у руској лингвистичкој литератури – подразумевајући под њим и властита имена животиња и називе животињских врста и јединки.

Поглавље *Теоријски оквир истраживања* у основи представља историју питања проучавања зоонима у разним хуманистичким дисциплинама. Ова анотирана библиографија почиње критичким приказом истраживања симболике животиња у језичкој слици света са становишта антропоморфизма и зооморфизма, те симболике животиња у разним културним традицијама. Аутор се затим осврће на истраживања зоолошких лексема у више дисциплина науке о језику (ономастици, когнитивној лингвистици, фразеологији и компаративној фразеологији, а на материјалу српско(хрватског), руског, белоруског, пољског, немачког, енглеског, француског и шпанског језика) и на изучавање полисемије зоонима у српској лингвистици. Тај осврт се наставља приказом лексичко-семантичког и граматичког приступа проучавању зоонима у српском језику, а завршава се одељком посвећеном лексикографској интерпретацији основног значења датих лексема у *Речнику САНУ*, и то зоонима као терминолошке лексике, с једне, и као општеупотребне лексике, с друге стране. Завршна разматрања поглавља посвећена су семантичким компонентама зоонима у лексикографској обради на примеру *Речника САНУ*, где аутор рашчлањује дефиниције основних значења неколико типичних лексема из тематске групе *животиња* на семантичке компоненте (архисему и семе нижег ранга) да би показао неуједначеност у лексикографској интерпретацији зоонима и распореду терминолошких хиперонима и предлаже општу (идеалну) формулу дефиниције зоонима. Наиме, Новокмет се слаже са својим претходницима лексиколозима да „у неким случајевима употреба хиперонима која је нижа категорија подразумева припадност вишој категорији. На пример, код лексеме *коњ* као хипероними су наведени *сисар*, *животиња* и *којићар*, а довољно би било навести само *којићар* што је и најближа надређена категорија коња“ (стр. 48–49).

Треће поглавље, *Семантичка анализа секундарних значења зоолошких лексема – зооними као материјалне реалије и креације*, поред уводних разматрања, садржи одељке у којима се елаборирају следеће лингвистичке и ванлингвистичке појаве: семантичко калкирање као механизам проширивања семантичке структуре зоонима, квалификативна вредност посматраних секундарних семантичких реализација, циљни домени секундарне реализације зоонима, метонимија и синегдоха у мотивацији секундарних значења зоонима који се односе на материјалне реалије и типови животињских врста који се односе на материјалне реалије.

Разматрајући феномен о коме говори у овом поглављу на основу истраживања обављених коришћењем фразеолошког и лексичког материјала у словенским језицима, аутор у уводном одељку закључује да „у сродним словенским језицима постоје слични, ако не и идентични, механизми мотивације секундарних значења зоонима у сфери материјалних реалија, тј. да се асоцијативне везе између изгледа и функције изворних зоонима и различитих циљних предмета и њихових делова успостављају по сличним когнитивним (перцептивним и логичким) законитостима, док се разлике могу приписати културолошком контексту (нпр. у руском језику назив за ноћну посуду је *йайка*, док је у српском *гуска*; лексеме *коњ*, *коза*, *кобила* и сл. у сва три језика могу означавати разне ослонце, држаче и сл.), док ове сличности можемо објаснити и међујезичким позајмљивањем“ (стр. 56). Пружајући драгоцене податке о језичкој слици света не само српског него и других словенских језичких говорника, ово компаративистичко истраживање монографију чини драгоценом колико за србистичку толико и за славистичку лингвокултурологију и етнолонгвистику.

Одељак о проширењу значењске структуре зоонима семантичким калкирањем из других језика (стварању неосемантизама) садржи промишљања релевантна, поред лексикологије, и за област дериватологије, па се тако, између осталог, констатује да понекада није увек лако утврдити порекло у српском језику за секундарно значење зоонима као што је нпр. *камелеон* „особа која мења мишљење, која се прилагођава“ (према енгл. *chameleon*) или су неки називи за положаје у јоги (*кобра*, *лейшир*, *лабуд*, *ждрал* и сл.).

Квалификативна вредност посматраних семантичких реализација садржи информацију о временском, просторном, професионалном, социјалном, историјском или сл. обележју лексеме (*жирафа* заст. „украшна игла“, *бик* покр. „лук, опруга на брави“, *мечка* разг. „аутомобил марке Мерцедес“, *јеж* грађ. „зупчаста направа за набијање путева и насипа“, *гароња* фиг. „назив за разне гараве и црне предмете“ итд.), док циљни домени секундарне семантичке реализације зоонима, које аутор уочава, показују да зоонимске метафоре обухватају реалије из скоро свих домена материјалне културе показујући велику присутност животињског света у човековом менталном свету. Дате циљне домени аутор класификује према семантичком критеријуму издвајајући једанаест тематских група које обухватају појмове означене конкретним значењем а које представља табеларно. То су следеће групе (наведене према учесталости примера): оруђе, у које спадају направе, алатке, справе и сл. (*акреј* „сказалка на сату“, *жаба* пом. „колут кроз који се провлачи коноп за дизање терета“, *змај* мет. „направа од платна или хартије која се диже под утицајем ветра носећи метеоролошке инструменте за мерење брзине ветра, температуре и влаге ваздуха“ итд.), оружје и делови оружја (*зека* „мала зелена пушка, кубура“, *лейшир*

„преклапач на задњем нишану пушке“ итд.), предмети који служе за игру и инструменти (*жабица* „врста ракете за ватромет која одскакује од земље“, *йевчић* „дечја свирала у облику малог певца“ итд.), накит (*јеж* „врста накита на женској капи у старој градској народној ношњи“ итд.), спортска помагала (*бубамара* „фудбалска лопта“ итд.), саобраћајни појмови (*зебра* „пругасто исцртан простор на коловозу одређен за прелаз пешака, пешачки прелаз“ итд.), одевни предмети (*кенгур* „грудна носиљка за бебе“ итд.), грађевински појмови (*јарац* „зидарски ногари“ итд.), војна опрема и појмови у вези са војском (*зоља* „ручни минобацач (за једнократну употребу“ итд.), електронски уређаји (*бубица* „мали микрофон“ итд.) и производи животињског порекла (*лисица* „крзно од лисице“ итд.).

Компонентном анализом Новокмет утврђује које се семе активирају у процесу метафоричког преноса номинације са животиње на неки од чланова поменутих тематских група из сфере материјалних реалија. Најпродуктивније су семе опште физичке појавности, а то су семе: изгледа и облика тела (нпр. *гушићер* покр. „део сечива у самој дршци од ножа“), изразите физичке карактеристике (нпр. *йеликан* мед. „покретни део механизма за вађење зуба, који својим обликом подсећа на кљун истоимене птице“) и величине (нпр. *кокојић* покр. „дрвени клин“), док семе боје (нпр. *бубамара* „фудбалска лопта“) и звучања (нпр. *зујалица* „врста дечје играчке, чигра, зврк“) карактерише ограничени мотивациони потенцијал. Још нижег ранга су семантичке компоненте: функције (нпр. *кобила* „гредна на којој стоји вретено за покретање воденице“), кретања (нпр. *скакавац* жарг. „врста ножа са опругом за извлачење сечива из корица које притиском на опругу „искаче“ великом брзином“), понашања и особина (нпр. *ала* „справа за цеђење воћа и поврћа“ и *оса* „пушчани метак, тане, куршум“) и снаге (нпр. *медвед* покр. „набијач, маљ“).

Поред метафоре као основног, најпродуктивнијег лексичког механизма у реализацији секундарних значења зоонима у сфери материјалних реалија, грађа показује и одговарајуће примере са метонимијом и синегдохом (нпр. *јаре* фиг. „гајде, јарећа мешина на гајдама“ и *меда* деч. „играчка у облику медведа“).

Ово поглавље се завршава класификацијом зоонима са становишта типова животињских врста које се односе на материјалне реалије. Анализа показује да су најучесталије (и релативно подједнако заступљене): домаће животиње (*бик*, *коза*, *магарац* итд.), дивље животиње (*вук*, *миш*, *медвед* итд.), птице (*врабац*, *орао*, *йејџао* итд.), инсекти (*буба*, *лейшир*, *мушица* итд.), водоземци и гмизавци (*глистиа*, *корњача* итд.). Примат имају, ипак, домаће животиње, с којима је човек најчешће у контакту. Остале су: бескичмењаци (*црв*), рибе/мекушци (*ајкула*, *шкољка*, *глистиа*), животиње које нису карактеристичне за наше крајеве (*зебра*, *камила*, *кенгур*) и митолошка бића (*ала*, *змај*).

Поглавље посвећено појмовима који припадају култури, природи, људским, животињским и биљним организмима и ономастици корисно је како за ономастику тако и за социолингвистику будући да је посебна пажња посвећена жаргону.

Култура се разматра кроз анализу: народне културе и живота, апстрактних појмова, појмова који се односе на одређену вредност, симбола и спортског жаргона, о природи се говори као о природним појавама, док се људски, животињски и биљни организми испитују у оквиру поделе на две тематске групе: групу људских и животињских органа и делова тела и групу људских, животињских и биљних болести, повреда, рана и сензација на телу. Ономастичка истраживања се односе на називе животиња који могу бити антропоними или фитоними.

Појмове који се односе на народну културу и живот аутор класификује у тематске групе (представљене табеларно) и анализира са семантичког становишта.

Четири групе појмова односе се на: храну и пиће (нпр. *во* мн. покр. „врста божићних колача који личе на волове у јарму“, *маца* „ракија манастирка“), појаве у вези са животом на селу, земљорадњом, сточарством и сл. (нпр.: *власац* „жито које са класа отпадне и изникне“, *кокош* мн. „ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тога кукурикања (око поноћи, пред зору и у свануће, обично са одредбом: први, други, трећи)“, *обад* покр. „дугачак штап са иглом на врху којим се гони стока“), друштвене и народне игре, обичаје, светковине, предмете за игру, учеснике у игри, обичајима (нпр.: *голубица* „врста народне игре, кола“, *зекан* „врста картарошке игре“, *кокошка* покр. „назив за дечју игру; један од учесника у тој игри“, *коњиц* етн. покр. „онај који иде од куће до куће на коњу и позива у сватове“, *мулац* покр. „камен у који играчи у једној дечјој игри гађају плочицама“, *кобила* мн. нар. „обичајна женска игра која се игра током беле недеље; учеснице у тој игри“) и шаре и мотиве у народним везовима (нпр. *веверица* „врста шаре у народним везовима“, *крилача* мн. „врста конављанског веза“). Апстрактни појмови представљају разне појаве менталног живота: мисли, осећања, неодређене ентитете, различите поступке и особине мотивисане животињским понашањем или колективном експресијом према датој животињи (нпр.: *буба* „неоснована или настрана мисао; прохтев, ћеф“, *зверка* разг. „нешто ново, необично, несвакидашње“, *јајка* експр. „лажна, измишљена сензационалистичка вест у новинама и другим медијима“, *хидра* фиг. „велика опасност, зло“). Појмови који се односе на одређену вредност могу бити: мерне јединице (нпр. *злашница* заст. „стара мера за површину земљишта“) или новчане јединице (нпр. *крокодил* „долар“). У тематску групу симбола спадају називи: *јагње* рлг. „Исус Христос“, *ласица* (права) „први наговештај, први весник нечега“ итд., а у спортски жаргон: *делфин* спорт. „стил у пливању“, *мачор/мачка* „гол, кош (у кошарци), мат

(у шаху)“ итд. Природе појаве су означене именицама: *даждевњак* покр. „ветар који носи кишу“, *лейџирица* фиг. „пахуља, пахуљица (снега)“ итд. Немали је број зоолошких назива за људске и животињске органе и делове тела (нпр. *коњ* анат. покр. „грудна, прсна кост“, *зец* покр. „месо с доње стране трупа (обично од свиње или овце)“), људске, животињске и биљне болести, повреде, ране и сензације на телу (нпр.: *гуја* мед. покр. „падавица, епилепсија“, *курјачина* покр. „врста коњске болести“, *меџиљ* бот. „врста болести купуса“, *бајка* мед. (обично у мн.) „рана на устима“, *џруџ* покр. „гнојно запаљење прста, злић“, *црвић* „бацил болести“). Грађа показује да у српском ономастикону преовлађују зоолошки антропоними из категорије птица (нпр.: *Голуб*, *Паун*, *Зеба*, *Јаребица*) и дивљих животиња (нпр.: *Вук*, *Лав*, *Кошута*, *Лисица*). Таква номинација је мотивисана позитивним ознакама датих животиња (*голуб* се поима као симбол нежности и верности, *зеба* као симбол сићушности и покретљивости, док име *Вук* магијски има заштитну улогу). Фитоними који се јављају као секундарне семантичке реализације зоонима представљени су са аспекта мотивације, која може бити: изглед животиње (нпр. *јеж* „украсна биљка чије округласто стабло има по ребрима бодље“), њихова боја (нпр. *јазавичарка* „врста крушке“) или величина (нпр. *маца* „пупољак на врби; прут на чокоту винове лозе“).

Лингвокултуролошки аспект истраживања нарочито је дошао до изражаја у петом поглављу, у којем аутор показује које се појаве и појмови у људском свету перципирају, описују и концептуализују помоћу зоонима, чиме открива систем вредности српске језичке заједнице оличен у њеним стереотипима, стандардима и еталонима, а користећи велики број компаративистичких радова у којима се пореди српски са енглеским, пољским, руским, али и норвешким и немачким језиком, аутор осветљава делове мозаика језичке слике света и других лингвокултура.

Новокмет прво представља теоријски оквир истраживања и појам зоосемије, а затим теорију о *Великом ланцу њосџојања* (енгл. *The Great Chain of Being*).

Зоосемија је метафоричка екстензија лексема за животиње на човека, а зоосем је њихово метафоричко значење којим упућују на људска бића и исказују неке људске особине (нпр. *гуска* фиг. пеј. „глупа, ограничена женска особа, глупача“, *магарац* фиг. погрд. „онај који чини глупости, будалаштине, глуп, умно ограничен човек, глупак“). Према теорији о *Великом ланцу* појмови на вишој лествици ланца (Бог, човек) често се описују помоћу појмова на нижој лествици (животиња, биљака, инанимантних објеката), што подразумева колективне стереотипе о животињама (за *ћурку* и *гуску* се везује глупост, за *џса* тврдичлук и љубомора, за *вука* храброст, али и крволочност итд.). На основу прегледа англосаксонске литературе о зоонимским метафорама са аспекта *Великог ланца* и стереотипа који карактеришу једну језичку заједницу Новокмет

долази до закључка да се употребом датих метафора, идентификацијом са животињама, мушкарци и жене најчешће експресивно деградирају. Занимљиво је да патријархални поглед на жену карактерише како словенску (српску) тако и енглеску и шпанску културу.

Аутор затим анализира људске карактеристике изражене зоосемијом. То су: физичке, психичке (карактерне) и особине које се односе на човекову сексуалност (телесни нагон). Дели их аксиолошки – на позитивне и негативне, а у оквиру сваке групе прво их табеларно класификује, па разматра зоонимску метафоризацију мушкарца и жене и мотивацију за секундарне семантичке реализације зоонима. Овакав приступ монографију чини корисном за гендерну лингвистику.

Предмет даљег истраживања представља експресивна лексика: хипокористици и надимци позитивне конотације (нпр. *маче* фиг. „реч одмила (обично за дете)“, *џаун* „назив одмила који млада даје деверу“), па зоолошке лексеме у функцији погрдних и увредљивих назива за човека (нпр. *квочка* „погрдан назив за женску особу“, *свиња* „у љутњи као псовка“), те лексеме у функцији номинације човека према друштвеној улози (нпр. *мрав* „ситан препродавац дроге“, *џас* „полицијски агент“). Аутор затим говори о човеку посебне телесне карактеристике (нпр. *гароња* „гарав, црн човек“, *жирафа* „висока девојка одн. жена“) и типовима животињских врста које се односе на човека а које дели на телесне и духовне особине.

Систем вредности српске лингвокултурне језичке заједнице који се може реконструисати на основу резултата до којих је дошао С. Новокмет у овом поглављу кореспондира одговарајућем систему вредности до којег су дошли неки други истраживачи експресивне лексике српског језика – како пејоративне тако и лаудативне, стандардне и дијалекатске – а то је да српски језички говорник у основи вреднује: умереност, памет, културу, увиђајност, пристојност, племенитост, храброст, вредноћу, због чега се нпр. јединицама негативне експресивне номинације именује особа која је претерано крупна или изузетно мршава (нпр.: *комарац*, *кобила*, *мечка*, *глицџа*, *слон*), неуредна (нпр.: *џрасац*, *жабац*, *грмуша*, *крмача*), причљива (нпр.: *лајавац*, *кокошка*, *крекејџуша*), умно ограничена (нпр.: *кокошка*, *ћурка*, *гуска*, *бик*, *во*, *магарац*), при чему се недовољна памет доводи у везу са примитивизмом, некултуром и грубошћу као облицима друштвено непожељног понашања. Са становишта стереотипизације полова, зоолошка експресивна лексика потврђује да су код жене релевантнији физички параметри: атрактиван изглед и здравље, што илуструју називи *мачка*, *риба* итд., а код мушкарца друштвени параметри: храброст, јунаштво, морал, на шта указују називи: *вук*, *змај*, *лав* итд. У сфери сексуалности, код жена се негативно перципира слободно сексуално понашање, што сведочи метафора СЕКСУАЛНО АКТИВНА ЖЕНА ЈЕ ЖЕНКА ПСА, оличена у пејоративним називима: *кера*, *куја*, *вижла*, *кучка*, док се

мушка слободна сексуалност афирмише, и то употребом метафора чији су изворни домени животиње које се поимају као енергичне и сексуално моћне (*ждребац*, *џасџув* и сл.). Поред когнитивне лингвистике, неки делови анализе зоонима са лингвокултуролошког аспекта су корисни и за социолингвистику и прагматику, а то су истраживања зоолошке жаргонске лексике и употребе зоонима са емотивно-експресивном функцијом, која показују да од неких друштвених занимања и група српски језички говорник гаји нарочиту аверзију према полицији (то потврђују нпр. лексеме: *ала*, *гавран*, *глодар*, *кер*, *кобац*, *крџица*, *џукела*, *џас*) и криминалним групама (нпр.: *ајкула*, *кокошар*, *мрав*, *мазга*, *џаук*, *џацов*, *џџичица*, *скакавац*), као и то да се зооними веома често употребљавају у намери да се саговорник дискредитује, увреди и сл. (нпр.: *крмак*, *кобила*, *магарац*, *мазгов*, *џсејо*, *џукела*, *џукац*).

Истраживање зоонима са лексикографског аспекта подразумева евалуацију лексикографских поступака у вези са обрадом ове лексике у речницима српског језика, пре свега у *Речнику САНУ*, на коме аутор ради. Предлози за унапређење лексикографске обраде зоонима тичу се допуне њихове семантичке структуре значењима која изостају у речницима иако су потврђена у језичкој пракси (нпр. *крџица* „шпијун“), као и сврсисходности укључивања културолошких информација о некој лексеми при њеном дефинисању. Аутор тако сматра да су у праву лингвисти који сматрају да нпр. код лексеме *гуска* основном значењу треба придужити сему 'за коју се верује да је глупа' јер без тог податка није јасно како се у семској структури развило пејоративно значење које упућује на човека (фиг. пеј. „глупа, ограничена особа“). Исто тако, неопходно је укључити компоненте које се односе на врсту, брзину или начин кретања животиње (нпр. код лексема: *видра*, *зец*, *медвед*) пошто и оне носе релевантне информације о семантичкој вредности зоонима.

Осветљавајући полисемантичке процесе код лексема са основним значењем животиња и когнитивне механизме у прожимању људског и животињског света, Слободан Новокмет је у својој студији *Називи животиња у српском језику: семантичка и лингвокултуролошка анализа* понудио веома темељно, детаљно и корисно истраживање, значајно за науку о језику (лексикологију, лексичку семантику, дериватологију, когнитивну лингвистику, прагматику, ономастику) и друге интердисциплинарне области (лингвокултурологију, социолингвистику и етнолингвистику).

Драгана М. Рајковић
Институт за српски језик САНУ
Београд